

ДОКУМЕНТОЗНАВЧА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАКТИКИ ТА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

О.В.Матвієнко

Стаття присвячена проблемам та перспективам розвитку досліджень документознавчої освіти в Україні. У статті автор констатує, що сучасний стан теорії та практики розвитку документознавчої освіти характеризується необхідністю системного теоретичного осмислення більш як 15річного практичного досвіду підготовки документознавців, наголошує на необхідності розкриття суперечностей, які існують у розвитку документознавчої освіти, висвітлення взаємозв'язків кількісних та якісних змін у її розвитку.

Ключові слова: документознавча освіта.

The article is devoted to the problems and prospects of development information specialist's education in Ukraine. Author establishes, that the present state of theory and practice of development of education is characterized by the necessity of system theoretical comprehension more than 15-years of practical experience of preparation of information specialist, marks a necessity openings of contradictions, which exists in development of information specialist's education, illumination of intercommunications of quantitative and qualitative changes in this education process.

У забезпеченні якості підготовки фахівців, які б відповідали сучасним вимогам практики, рівню розвитку наукових знань та перспективам суспільного розвитку, особливого значення набуває розробка нового змісту освіти документознавців, його нормативноправові регулятиви (система визнання кваліфікацій, правила прийому до ВНЗ, оцінка якості підготовки фахівців на різних ступенях безперервної освіти). При цьому актуалізується проблема “самопізнання” системи документознавчої освіти: у методичних пошуках щодо розв'язання проблем і завдань, пов'язаних із вивченням окремих навчальних предметів, у *історико-педагогічних дослідженнях*, пов'язаних із вивченням генези та основних етапів розвитку професії документознавця в контексті соціально-економічного та інформаційно-технологічного розвитку суспільства, у *соціально-педагогічних*, розглядаючи освіту як частину соціальної сфери, виділяючи способи реалізації соціального замовлення освіти, вплив власне документознавчої освіти на соціальний розвиток і суспільний прогрес; дослідження *психолого-педагогічні*, присвячені вивченню способів діагностики, індивідуального підходу, особистісного розвитку студентів-документознавців. Закономірності підготовки документознавців, принципи, методи і засоби їхньої підготовки є специфічними, отже – доцільними є розробка теоретичних основ підготовки, перепідготовки документознавців та підвищення їхньої кваліфікації у нерозривному зв'язку з процесами їхньої професійної діяльності та захист дисертаційних робіт у межах наукової спеціальності “Документознавство. Архівознавство”, де поміж можливих напрямів досліджень зазначена документознавча професіологія, стан та розвиток документознавчої освіти.

Розвиток досліджень документознавчої освіти дає змогу розв'язати основну *суперечність*, яка полягає в тому, що в освітній практиці напрацьовано значний арсенал педагогічних ідей, однак теоретичне осмислення педагогічного досвіду відбувається надзвичайно повільно. Очевидно, що розвиток спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” потребує розробки теоретичних основ *педагогіки професійної освіти документознавців*, виявлення суперечностей,

тенденцій, закономірностей та принципів становлення та розвитку цієї, фактично єдиної в Україні, спеціальності з підготовки інформаційних фахівців широкого профілю.

Сьогодні педагогічна наука визначає одним із загальнопедагогічних принципів розвитку системи безперервної професійної освіти її *диверсифікацію* за інституціональними формами вищої освіти, її рівнями та змістом. У освіті термін *диверсифікація*, запозичений зі сфери економіки, означає різноманітність, різнобічний розвиток, розширення видів послуг, що надаються, освоєння нових видів діяльності.

Вища документознавча освіта сьогодні диверсифікована за організаційними формами навчання і типологією освітніх закладів, їхнім профілем, а за змістом характеризується багаторівневістю, варіативністю, гнучкістю. Однак процеси диверсифікації супроводжуються низкою суперечностей. Зокрема, в умовах різноманітності навчальних закладів, яким надано право здійснювати підготовку фахівців за спеціальністю “Документознавство та інформаційна діяльність”, на практиці виникає певна суперечність між бажанням самостійно вибудувувати траєкторію навчально-виховного процесу підготовки фахівців, в тому числі, і в частині формування навчальних планів, і прагненням до інтеграції з іншими навчальними закладами на методичному рівні (широке залучення фахівців різних ВНЗ до експертної ради, створення спільних міжвишівських авторських колективів для написання підручників тощо). Поміж низки причин, які зумовлюють інтеграційні процеси, є, напевно, й така, як науковий потенціал викладацького складу деяких ВНЗ. Не сумніваючись у креативності колективів кафедр, які здійснюють підготовку документознавців, у наявності в них яскравих, творчих особистостей викладачів, слід звернути увагу на об’єктивний показник: не всі випускаючі кафедри за спеціальністю (особливо це стосується ВНЗ, для яких спеціальність “Документознавство та інформаційна діяльність” не є “генетично” притаманною) можуть похвалитися наявністю фахових публікацій своїх викладачів у частині як теоретичних досліджень документознавчої тематики, так і методичних узагальнень педагогічного досвіду викладання окремих дисциплін, наявністю авторських підручників для підготовки студентів спеціальності.

Слід зазначити, що введення освітнього стандарту підготовки документознавців як захід, спрямований на створення єдиного освітнього простору в Україні, визначивши “освітнє ядро” спеціальності, породив, судячи з виступів на Шостій міжнародній науково-практичній конференції “Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти та практики” (травень, 2009 р.), нові суперечності. Світ професій характеризується нестабільністю через зміни змісту професії, засобів та умов праці, внаслідок чого відбуваються зміни зв’язків професійної праці та освіти, отже, освітньо-професійні програми мають тенденцію до швидкого морального застарівання. Науковці та практики наголошують на необхідності постійного корегування освітнього стандарту відповідно до вимог часу, акцентують увагу на келійності його створення і необхідності залучення широкого загалу науковців та практиків до кола осіб, причетних до розробки стандарту.

На часі також питання про *розвиток спеціалізацій у межах спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”*.

Педагогічна наука визначає, що зміст навчання закономірно залежить від завдань, які відображають потреби суспільства, рівень та логіку розвитку науки, реальні навчальні можливості та зовнішні умови для навчання. Складні тенденції розвитку наукового знання, які відображають варіативність та різноманітність наукових підходів до пізнання та розуміння об’єктного світу, впливають не лише на зміст викладання конкретних навчальних дисциплін у вищій школі, а й визначають *феномен розвитку спеціалізацій підготовки фахівців на певних концептуальних засадах*. Варіативність та різноманітність наукових підходів особливо яскраво проявляються у перехідні періоди розвитку наукових дисциплін або ж на етапі їхнього становлення. Не є винятком і наукова дисципліна “Документознавство”, яка конституювалася в Україні протягом останніх 15 років і стала чинником розвитку спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”. Внутрішня

еволюція документознавчої науки за цей час висвітлила спільне та суперечності в розвитку її частин, стимулювала систематизацію різних концепцій документознавства, акумулювала певне “ядро” сучасної документознавчої науки в Україні.

Сьогодні науковці виділяють три концепції розвитку документознавства: загальне документознавство (Н.М.Кушнарєнко), спеціальне (управлінське) (С.Г.Кулєшов), інформаційна концепція (М.С.Слободяник). Загальне документознавство та управлінське документознавство як наукові дисципліни є значною мірою усталеними і “дидактично трансльованими” до навчального процесу.

Інформаційна концепція документознавства М.С.Слободяника є, на наш погляд, евристично плідною й дидактично доцільною для розвитку в межах спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” підготовки фахівців нової формації – в галузі інформаційного менеджменту. Дослідження інформаційного менеджменту з точки зору документознавства було розпочато в дисертаційному дослідженні російського науковця М.В.Ларіна “Управление документацией в организациях: проблемы истории и методологии” (2000 р.). Автор дійшов висновків, які дають змогу оцінити інформаційний менеджмент як перспективний напрям розвитку управління документацією з використанням нових інформаційних технологій. Предметне поле інформаційного менеджменту з точки зору широкого спектра видів інформаційної діяльності досліджувалося в наших роботах [2]. Однак, у подальших наукових пошуках і вітчизняних, і російських науковців ця, безперечно, перспективна концепція не отримала розвитку, хоча могла б слугувати підґрунтям виникнення і становлення нових спеціалізацій у межах спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”.

Державна академія керівних кадрів культури та мистецтв пропонує досить широкий спектр кваліфікацій для підготовки документознавців (документознавець фінансових, банківських і підприємницьких структур; документознавець юридичних і кадрових служб; документознавець-референт органів державної влади та місцевого самоврядування; документознавець-менеджер інформаційно-аналітичних структур, викладач спеціальних дисциплін). Слід зазначити, що питання підготовки фахівців як предметно обговорюються на сторінках наукового журналу “Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія”, так і активно дискутуються протягом всього періоду існування конференції “Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти та практики”.

Поміж тим, поряд з обґрунтованими і зваженими підходами до розвитку нових спеціалізацій у межах спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”, для яких є достатня теоретико-методологічна база, спостерігається й протилежна тенденція – введення нових спеціалізацій (наприклад, на сайті одного з ВНЗ заявлено спеціалізацію “Електронний документообіг”) без належного теоретичного обґрунтування, без діагностичної основи, незрозумілих функцій та завдань діяльності майбутнього фахівця, ґрунтуючись лише на семантичній привабливості назви для абітурієнта.

Предметного обговорення потребує назва спеціальності, яка, власне, зумовлює і зміст навчання майбутніх фахівців. Хоча в назву нашої статті винесено термін *документознавча освіта*, вважаємо, що він не тотожний за змістом освіти, яку одержують (або, скоріше, мають одержувати) студенти за спеціальністю “Документознавство та інформаційна діяльність”. Розробляючи концепцію і пропонуючи назву спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність” автори, напевне, керувалися холистичними міркуваннями. Сьогодні висловлюються пропозиції щодо зміни назви спеціальності на “Документологія та інформаційна діяльність”. Однак, на наш погляд, слід насамперед звернути увагу на складову “інформаційна діяльність” у назві спеціальності. Безумовно, для акцентування складової “документознавство” у змісті підготовки за спеціальністю є об’єктивні причини, внутрішньо пов’язані з “критеріями сталості” професії документознавця (який спеціалізується, насамперед, у царині управлінської документації), яку, власне, й одержують

випускники. Більш доцільно було б змінити назву спеціальності на “Документознавство та документальне забезпечення управління”, якій вона, фактично, відповідає за змістом, і усунути спробу інбридингу складових “документознавство” та “інформаційна діяльність” у межах назви спеціальності. Слід зазначити, що на суперечності, пов’язані з наявністю у назві спеціальності складової “інформаційна діяльність” уже зверталася увага і в наших роботах, і в дослідженнях колег (зокрема, у працях проф. Л.Я.Філіпової). Напевне, така суперечність має властивість бути притаманною й іншим спеціальностям. Зокрема, Е.Р.Сукіасян у своїй статті [1] предметно критикує назву і зміст спеціальності “Бібліотечно-інформаційна діяльність”, за якою здійснюється підготовка фахівців у Російській Федерації.

Зауважимо, що складова “інформаційна діяльність”, яка передбачає широкий спектр видів діяльності, пов’язаних із підготовкою інформаційних продуктів, формуванням інформаційних ресурсів, наданням інформаційних послуг, має право бути повноцінно представленою у змісті підготовки фахівців.

Умовно класифікуючи діяльність інформаційних фахівців широкого профілю (підготовка яких відповідає складовій “інформаційна діяльність”) та документознавців за *структурованістю завдань, які вони виконують* (безумовно, зважаючи на те, що неструктурованих або повністю структурованих завдань у практиці діяльності не існує, а також усвідомлюючи дискусійність такої класифікації), можна вважати, що діяльність інформаційного фахівця широкого профілю спрямована на виконання *слабко структурованих завдань*, пов’язаних з аналітикою, вироб-ленням альтернативних рішень, інформаційною евристиком тощо, в той час, як діяльність документознавця як фахівця, предметом діяльності якого є управлінська інформація, спрямована на виконання *структурованих* (формалізованих) завдань. Діяльність документознавця пов’язана з уніфікованими документами, формалізованими описами електронних документів та технологічними схемами їхньої обробки протягом усього життєвого циклу, розробкою стандартних, не залежних від типу та версій процедур обробки електронних документів. Діяльність документознавця відбувається на оперативному рівні прийняття управлінських рішень, фактично, не торкаючись стратегічного рівня (визначення пріоритетів та перспективних напрямів розвитку організації), та певною мірою долучаючись до тактичного рівня прийняття рішень (забезпечення сталого функціонування організації в цілому).

Однак, зважаючи на реалії, які наразі не дають змоги виокремити спеціальність, пов’язану з підготовкою інформаційного фахівця широкого профілю, слід все ж наповнити належним змістом складову “інформаційна діяльність”. Це зробить освіту за спеціальністю “Документознавство та інформаційна діяльність” такою, що дасть змогу реалізувати студентам соціально-особистісні цілі освіти, стати мобільними на ринку праці.

Отже, документознавча освіта, як система, сьогодні характеризується низкою суперечностей, які потребують свого розв’язання. На часі обґрунтування концептуальних підходів та стратегічних напрямів формування змісту спеціальності та визначення умов її розвитку на основі дидактичного прогнозування відповідно до системноструктурних змін у сфері майбутньої професійної діяльності випускників спеціальності “Документознавство та інформаційна діяльність”.

Будучи за своєю природою складним, багатофакторним та безперервно змінюваним, педагогічний процес є глибоко динамічним. Тому важливою вимогою є *необхідність урахування безперервних змін* розвитку досліджуваних елементів документознавчої освіти (суспільних вимог, змісту, форм, засобів діагностування) і педагогічної системи підготовки документознавців у цілому.

Різноманітність впливів різних чинників на психолого-педагогічні процеси підготовки фахівців потребує виділення *основних* із них, які визначають результати процесу підготовки фахівців. Поміж цих чинників – і інформаційно-технологічні, які визначають зміни у змісті освіти майбутнього фахівця, і сфера особистісного спілкування, і засоби професійної соціалізації майбутнього фахівця протягом навчання у ВНЗ.

Не можна оминати увагою і тезу про те, що знання – це основа, плацдарм, проміжний, а не кінцевий результат навчання. Освіта має ґрунтуватися на людиноцентризмі, охоплювати не лише розвиток інтелекту, а формувати особистість, здатну до реалізації своїх можливостей, соціально активну, мобільну, адаптивну, здатну виробляти та змінювати власну життєву та професійну стратегії. Останніми роками, коли завдання розвитку особистості стали пріоритетними, будьяке продуктивне дослідження в галузі освіти (соціально-педагогічне, історико-педагогічне тощо) має розкривати і досліджувати єдність зовнішніх та внутрішніх чинників освіти, нових педагогічних умов та педагогічних способів формування мотивації, установок, ціннісних орієнтацій. Особливо важливим це є для спеціальностей, що знаходяться у стадії становлення, відносно яких ще не відбулося системної теоретичної рефлексії – такою, безперечно, є спеціальність “Документознавство та інформаційна діяльність”.

Аналіз соціальної ситуації, практики перетворень, накопиченого педагогічного досвіду з позиції сучасних наукових підходів дасть змогу окреслити нові орієнтири розвитку документознавчої освіти, стратегію її оновлення.

Висновки.

Через масштабність змін, які відбулися в розвитку інформаційно-технологічної сфери, а також у логіці розвитку наукової дисципліни: “Документознавство”, і зважаючи на множини чинників, які впливають на розвиток освітньої практики, актуальним є *дослідження процесів розвитку професійної документознавчої освіти*, визначення передумов, етапів та закономірностей її становлення як сфери педагогічної практики та напряму наукових досліджень.

Сучасний стан теорії та практики розвитку документознавчої освіти характеризується необхідністю системного теоретичного осмислення більш як 15річного практичного досвіду підготовки документознавців та нагальною потребою у професіологічних дослідженнях документознавчої освіти в різних контекстах та предметних площинах.

Перехід від рівня вивчення явищ до рівня пізнання сутності потребує *розкриття суперечностей*, які існують у розвитку документознавчої освіти, висвітлення взаємозв’язків та взаємопереходів кількісних та якісних змін.

Для досліджень документознавчої освіти важливе дотримання *історико-генетичного принципу*, розгляд її на основі аналізу умов походження, подальшого розвитку, виявлення моментів зміни одного рівня функціонування якісно іншим, а також принципу єдності логічного та історичного, який потребує поєднувати вивчення історії становлення документознавчої освіти (генетичний аспект) та її теорії (структури, функцій, зв’язків документознавчої освіти у її сучасному стані), а також перспектив подальшого розвитку.

Використана література

1. Сукиасян Э.Р. Как правильно называется наша специальность? / Э.Р.Сукиасян // Научные и технические библиотеки. – 2009. – №4. – С.46-49.
2. Матвієнко О.В. Інформаційний менеджмент : навч. посіб. / О.В.Матвієнко, М.Н.Цивін. – К. : Видавничий Дім “Слово”. – 2007. – 200 с.
3. Матвієнко О.В. Інформаційний менеджмент: аналіз предметного поля / О.В.Матвієнко // Вісник Книжкової палати. – 2004. – № 8. – С. 13-17.